

TYZENHAUZAITĖ DE ŠUAZEL-GUFJĖ SOFIJA

Gimė 1790 m. Žaludko dvare prie Lydos, Baltarusijoje,
mirė 1878 05 21 Nicoje, Prancūzijoje, palaidota Paryžiuje

Rašytoja

Gimė Ignoto Tyzenhauzo, Rokiškio dvaro savininko ir motinos Marijos Pšezdzeckytės 4 vaikų šeimoje. Tėvams išsiskyrus, augo giminaičių J. Marikonių dvare Kairėnuose prie Vilniaus. Čia gavo tinkamą išsilavinimą, namų mokytojai mokė bendrojo lavinimo dalykų, muzikos, piešimo, namuose buvo kalbama prancūzų kalba. 1812 m. Taujėnų dvare susipažino su Rusijos caru Aleksandru I, kuris ją apdovanojo imperatorių freilinų garbės ženklu, tais pačiais metais Vilniuje susipažino su Prancūzijos imperatoriumi Napoleonu, kuris buvo ir pirmasis jos kūrybos vertintojas. Vėliau gyveno tėvo statytame dvare Rokiškyje. 1818 m. vasario 3 d. senojoje Rokiškio Šv. Mato bažnyčioje susituokė su vyresniu prancūzu Platelių dvaro valdytoju grafu Oktavijum de Šuazel-Gufjė, tapo jo antrąja žmona, kartu pragyveno 24 metus. 1821 m. gimė sūnus Aleksandras, kurį 1824 m. diplomatinėje Maltos ordino bažnyčioje Sankt Peterburge pakrikštijo caras Aleksandras I. Ištekėjusi gyveno aristokratės kosmopolitės gyvenimą, nemažai laiko praleisdama užsienyje, vyro tėvonijoje Prancūzijoje, didžiosiose Europos sostinėse. Prancūzijoje bendravo su rašytojais A. Diuma, A. de Miuse, pažinojo daug menininkų. Po vyro mirties 1842 m. su sūnumi gyveno Platelių dvare, rekonstravo jį, kurį laiką valdė, rašė romanus, keliavo po Europą.

Dar vaikystėje išryškėjus literatūriniam gabumams, tapo pirmąja moterimi rašytoja iš istorinės Lietuvos, kūrusia prancūzų kalba. Romanų temas rinkosi iš Lietuvos ir Lenkijos istorijos, dažniausiai paremti tikrais istoriniais faktais, susiję su to meto aukštuomenės moterų gyvenimu. 1818 m. paskelbė pirmąjį savo kūrinių istorinį romaną „Lenkai Sant Domingo saloje“, arba „Jaunoji kreolė“. 1820–1831 m. išleido dar 5 knygas: istorinius romanus „Barbora Radvilaitė“ (1820), „Vladislovas Jogaila ir Jadvyga, arba Lietuvos prijungimas prie Lenkijos“ (1824), „Politikos nykštukas“ (1827), „Halina Oginskaitė, arba švedai Lenkijoje“ (1831) ir „Atsiminimus apie imperatorių Aleksandrą, Rusijos carą“ (1829). Nuo 1831 iki 1862-ųjų kūryboje buvo pertrauka. 1862 m. pasirodė „Atsiminimų...“ papildytas leidimas „Reminiscencijos“. Nicoje 1875 m. išleido knygelę „Grafų Komorovskių Gertrūda, grafiene Feliksa Potocka: istorijos įvykiai“, 1878 m. pasirodė knygelė „Litanijos“. Jau po rašytojos mirties Paryžiuje išleistos dar 3 knygos: 1881 m. – trijų leidimų tais pačiais metais sulaukę „Berryer: intymūs atsiminimai“, 1886 m. „Senieji turtuoliai, kilnieji fermeriai“ ir 1891 m. „Etiudai ir pasakojimai apie Alfredą Musset“.

Kūryba versta į lenkų, rusų, anglų, vokiečių kalbas: „Reminiscencijos“ išverstos į lenkų, rusų, anglų kalbas, „Vladislovas Jogaila ir Jadvyga, arba Lietuvos prijungimas prie Lenkijos“ ir „Lenkai Sant Domingo saloje, arba Jaunoji kreolė“ į lenkų kalbą. Lietuvių kalba išleista „Reminiscencijos“ (2004) ir „Halina Oginskytė, arba Švedai Lenkijoje“ (2006).

Kūryba įtraukta į leidinį „Lietuvos literatūros antologija, 1795-1831“ (T. 1, 2016), publikuota žurnale „Žemaičių žemė“.

Pavardė buvo rašoma įvairiai: Janzé, Alix de Choiseul-Gouffier; De Choiseul-Gouffier, Mme la Csse; Choiseul-Gouffier, Alix, vicomtesse de Janzé; Janzé, A. de, vtesse; Janzé, Alix de Choiseul-Gouffier, vicomtesse de; Janzé, Alix de; Vtesse A. de Janzé.

Knygos

Berryer: souvenirs intimes / par A. De Janzé. – Paris : E. Plon, 1881. – 281 p.

Gertrude des Comtes Komorowski Comtesse Félix Potocka: faits historiques / recueillis et publiés par Madame la Comtesse de Choiseul-Gouffier née Comtesse de Tisenhaus. – Nice: S.C. Cauvin, 1875. – 70 p.

Halina Oginska, ou Les Suédois en Pologne / par Madame la comtesse De Choiseul-Gouffier, née comtesse de Tisenhaus. – Bruxelles: Société Belge de librairie, 1839. – 2 t.

Halina Oginska, ou les Suédois en Pologne / par de comtesse De Choiseul-Gouffier, née comtesse de Tisenhaus. – Paris: Librairie de Charles Gosselin, 1839. – 2 t.

Halina Oginskytė, arba Švedai Lenkijoje: [istorinis romanas] / grafiėnė de Šuazel-Guffjė (de Choiseul-Gouffier), mergautinė pavardė grafiėtė Sofija Tyzenhauzaitė (Sophie Tisenhaus); [iš prancūzų kalbos vertė Virginijus Baranauskas]. – Vilnius: Regionų kultūrinių iniciatyvų centras, 2006. – 190, [2] p.: iliustr.

Historical memoirs of the emperor Alexander I. and the court of Russia: with an introduction and notes / by Madame la Comtesse De Choiseul-Gouffier; translated from the original French by Marie Berenice Patterson. – Chicago: A.C. McClurg & Co., 1900. – 321 p.

Il nano politico: romanzo storico: prima versione italiana / di M. di Choiseul-Gouffier. – Livorno: tipografia Vignozzi, [1828-1829]. – 4 t.

Litanies / composées par la C-sse de Choiseul-Gouffier, née C-sse Tyzenhaus. – Nice: Imprimerie Anglo-Française, Malvano-Mignon, 1878. – 8 p.

Polak w St. Domingo czyli Młoda mulatka: tłumaczenie z francuzkiego / [Choiseul-Gouffier hr. Zofia, z hrab. Tyzenhauzów]; [Widulńska Joanna]. – W Warszawie: nakładem Zawadzkiego i Węckiego uprzywilejowanych Księgarzy i Drukarzy Dworu Królestwa Polskiego, 1819. – [2], 275 p.

Reminiscencijos: apie imperatorių Aleksandrą I ir apie imperatorių Napoleoną I / autorė - ponja grafiėnė de Šuazel-Guffjė (Choiseul-Gouffier), mergautinė pavardė grafiėtė Sofija Tyzenhauzaitė; [iš prancūzų kalbos vertė Liucija Baranauskaitė ir Virginijus Baranauskas]. – Vilnius: Žemaičių kultūros draugijos Informacinis kultūros centras, 2004. – 175, [1] p.: iliustr.

Réminiscences sur l'empereur Alexandre I-er et sur l'empereur Napoléon I-er / par M-me la C-sse de Choiseul-Gouffier. – Paris: E. Dentu, 1862. – VIII, 392 p.

Władysław Jagiello i Jadwiga, czyli Połączenie Litwy z Polską: romans historyczny / przez hrabinę de Choiseuil; przełożony z francuzkiego przez autorkę Henryka i Florety. – w Warszawie: drukiem N. Glücksberga, 1824. – [4], 187 p.

Воспоминания об императоре Александре I и императоре Наполеоне I графини Шуазель-Гуфье. – С.-Петербург: тун. В.И. Грацианского, [1890]. – [4], 232 p.

Šaltiniai

Butkuvienė A. Garsios Lietuvos moterys. – Vilnius, [2007]. – P. 162–173.

Gasiulytė E. Lietuvos vizionierės. – Vilnius, 2019. – P. 52–71.

Grafų Tyzenhauzų giminės paveldas. – [Rokiškis]: [Rokiškio krašto muziejus], 2013. – P. 32–35.

Ivanauskienė M. Literatų gatvė. – Vilnius, 2014. – P. 196-197.

Lietuvos literatūros antologija, 1795-1983. - Vilnius, 2016. - T. I, p. 481-482, 696-712.

Matonienė L. Vilnius: meilės stotelės. - Vilnius : Tyto alba, 2017. - P. 103-115.

Rašytojo, asmenybės ir kultūros ženklai dienoraščiuose, laiškuose, atsiminimuose. – Kaunas, 2011. – P. 8-11.

Tyzenhauzai Lietuvoje ir kaimyninėse valstybėse. – Rokiškis: Rokiškio krašto muziejus, [2007]. – P. 21–30, 78–82.

Tyzenhauzaitė S. Reminiscencijos. – Vilnius, 2004. – P. 171–174. P. 161–170.

Atgimimas. – 2005, saus. 28/vas. 3, p. 16.

Gimtasis Rokiškis. – 2008, bal. 19, p. 5; 2009, rugs. 26, p. 1, 8, 10; 2010, rugs. 25, p. 1, 8; 2011, saus. 11, p. 1; 2012, kovo 3, p. 11; 2014, saus. 25, p. 10–11; 2016, geg. 10, p. 8–9.

Gimtoji žemė. – 2007, gruod. 8, p. 14.

Kalvotoji Žemaitija. – 2017, vas. 14, p. 8.

Kauno diena/. – 2004, rugs. 10, p. 4.

Lietuvos aidas. – 2006, rugs. 18, p. 1, 4.

Lietuvos bajoras. – 2005, Nr. 10, p. 44-46.

Lietuvos rytas. – 2006, rugs. 1, p. 12.

Lietuvos muziejai. – 2004, Nr. 2/3, p. 76-79.

Literatūra ir menas. – 2004, rugs. 10, p. 4.

Metai. – 2007, Nr. 6, p. 100–109.

Mokslas. Ezoterika. Žmogus. – 2008, Nr. 1, p. 30–32.

Moteris. – 2020, Nr. 2, p. 168-173.

Plungė. – 2006, rugs. 5, p. 1-2.

Plungės žinios. – 2006, rugs. 1, p. 12; rugs. 5, p. 7, 9.

Prie Nemunėlio. – 2016, Nr. 2(37), p. 18–24.

Respublika. – 2011, saus. 14, p. 11.

Šeimininkė. – 1997, rugpj. 20, p. 7.

Tarp knygų. – 2017, Nr. 2, p. 40.

Ukmergės žinios. – 2005, gruod. 29, p. 4; gruodž. 31, p. 9.

Žemaičių žemė. – 2004, Nr. 1, p. 39–44; 2006, Nr. 3, p. 66–67; 2014, Nr. 3, p. 64; 2015, Nr. 4, p. 67–68.

Žemaitis. – 2006, rugs. 1, p. 4

Žmonės. Legendos. – 2016, Nr. 4 (ruduo), p. 32–38.